

Bronisław Sitek

The importance of systematization of law according to Gaius. Historical view

Łódzkie Studia Teologiczne 27/2, 111-124

2018

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

BRONISŁAW SITEK

SWPS Uniwersytet Humanistycznospołeczny, Warszawa

HISTORYCZNE ZNACZENIE SYSTEMATYZACJI PRAWA WEDŁUG GAJUSA

Słowa kluczowe: prawo rzymskie, systematyzacja prawa, *Institucje* Gajusa, nauczanie prawa rzymskiego

1. Wprowadzenie. 2. Systematyzacja przepisów prawa w okresie przed Gajusem. 3. Gajus i jego dzieło na tle innych prawników antycznego Rzymu. 4. Systematyka *Institucji* Gajusa. 5. Losy systematyzacji według Gajusa w okresie po Justynianie. 6. Podsumowanie

1. WPROWADZENIE

Jednym z najbardziej znanych materialnych pomników prawa rzymskiego bez wątpienia są *Institucje* Gajusa. Dzieło to było przedmiotem licznych opracowań romanistycznych zagranicznych autorów¹. W polskiej literaturze romanistycznej kwestia *Institucji* Gajusa była niezwykle rzadko podejmowana i to zasadniczo marginalnie w literaturze podręcznikowej. Wyjątkiem jest tutaj W. Wołodkiewicz, który problematyką systematyzacji prawa rzymskiego i jego wpływu na późniejsze zbiory praw aż do XIX w. włącznie zajął się dość obszernie w kilku swoich publikacjach².

¹ Zob. P. Ciapessoni, *Studi su Gaio*, Pavia 1940; A.R. Bellinger, *The Text of Gaius 'Institutes and Justinian's Corpus*, American Journal of Philology 70 (1949), 394 n.; F. De Zulueta, *The Institutiones of Gaius*, Oxford 1951; F. Wieacker, *Griechische Wurzeln des Institutionensystems*, Zeitschrift der Savigny-Stiftung für Rechtsgeschichte. Romanistische Abteilung 70 (1953), 127–92; J.H. Mette, *Ius civile in artem redactum*, Göttingen 1954, 7 n.; M. Fuhrmann, *Das Systematische Lehrbuch. Ein Beitrag zur Geschichte der Wissenschaften in Antike*, Göttingen 1960, 104 n.; A.M. Honore, *Gaius. A Biography*, Oxford 1962; R. Quadrato, *Le istituzioni nell'insegnamento di Gaio. Omissioni e rinvii*, Napoli 1979; H.L.W. Nelson, *Überlieferung, Aufbau und Stil von Gai Institutiones*, Leiden 1981; G. Nicosia, *Institutiones Iuris Romani. Passi scelti delle Istituzioni di Gaio integrati con passi delle Istituzioni di Giustiniano*, Catania 1985.

² W. Wołodkiewicz, *Les origines romaines de la systématique du droit civil contemporain*, Wrocław 1978; tenże, *Les origines romaines de la systématique du droit civil contemporain*, Zeitschrift der Savigny-Stiftung für Rechtsgeschichte. Romanistische Abteilung 98 (1981) 1, 454–457; tenże, *Prace legislacyjne nad Kodeksem Napoleona*, w: W. Wołodkiewicz, *Europa i prawo rzymskie. Szkice z historii europejskiej kultury prawnej*, Warszawa 2009, 201–206 oraz tenże, *Systematyka Kodeksu Napoleona*, w: W. Wołodkiewicz, *Europa i prawo rzymskie...*, dz.cyt., 207–211.

Zatrzymanie uwagi nad kryteriami systematyzacji przepisów prawa, jaki znajduje się w *Institucjach* Gajusa, jest konieczne chociażby z tego względu, że były one podstawą, a przynajmniej inspiracją dla kodyfikatorów aż do XX w. Nie przesądzając we wstępie o autorstwie i znaczeniu tej systematyki, należy postawić pytanie o jej pochodzenie. Czy to Gajus był jej autorem, czy też wzorował się na wcześniejszych rozwiązaniach? Dlaczego właśnie ta systematyka, a nie np. edyktałna stała się podstawą późniejszych zbiorów prawa?

2. SYSTEMATYZACJA PRZEPISÓW PRAWA W OKRESIE PRZED GAJUSEM

Potrzeba systematyzacji określonego zbioru wiedzy jest zawsze efektem nagromadzenia bardzo wielu twierdzeń naukowych czy jednostek informacji o jakimś fragmencie rzeczywistości, której nie można objąć prostym procesem poznawczym, jakim jest zapamiętywanie poprzez czytanie czy słuchanie. W efekcie rozwoju poszczególnych obszarów nauki od czasów antycznych były podejmowane próby najpierw zgromadzenia, a następnie usystematyzowania zgromadzonej ilości wiedzy. Zebrana wiedza jest wykorzystywana nie tylko do prowadzenia naukowych spekulacji teoretycznych, ale przede wszystkim do celów praktycznych, a z czasem i dydaktycznych. Dydaktyka z kolei jest efektem potrzeby przekazania zgromadzonej wiedzy następnemu pokoleniu. Jedną z form przekazywania takiej wiedzy jest opracowywanie podręczników zawierających zasadniczo wiedzę pewną i usystematyzowaną według określonego klucza.

Ten mechanizm powstawania poszczególnych dziedzin nauki, powszechnie zresztą znany od najdawniejszych czasów i opracowany już przez Platona i Arystotelesa, odnosi się również do prawa rzymskiego. Prawo to w swojej najstarszej warstwie wyrosło zasadniczo na prawie zwyczajowym, w dużej mierze religijnym³. To archaiczne prawo Rzymian zostało spisane w Ustawie XII tablic. Układ tej ustawy do dzisiaj nie jest pewny. Istnieją liczne próby podjęcia się tej rekonstrukcji układu materiału prawniczego ustawy. Dokonana przez Johanna Olendropa rekonstrukcja dzieła decemwirów została oparta na trójpodziale: *ius sacrum*, *ius publicum* i *ius privatum*. Należy jednak przyjąć, że układ tekstu ustawy był raczej niejasny, czy nawet przypadkowy, a wszelkie jego porządkowanie jest efektem znacznie późniejszych inspiracji opierających się głównie na koncepcji zaproponowanej przez Cyncerona⁴. Rekonstrukcja ustawy XII tablic została przeprowadzona również przez M. i J. Zabłockich⁵.

Drugim znaczącym zbiorem prawa rzymskiego był edykt pretorski tworzony na przestrzeni ponad czterech wieków. Jego ostateczna postać pod względem

³ Dp. 1.2.2.1 (Pomp. *lib. sing. enchiridii*): *Postea aucta ad aliquem modum civitate ipsum Romulum traditur populum in triginta partes divisisse, quas partes curias appellavit propterea quod tunc reipublicae curam per sententias partium earum expediebat.*

⁴ Zob. M. Kuryłowicz, *Prawo rzymskie. Historia. Tradycja. Współczesność*, Lublin 2003, 60–61.

⁵ Zob. M. i J. Zabłoccy, *Ustawa XII Tablic. Tekst – Tłumaczenie – Objasnienia*, Warszawa 2000, 10–12.

treści i formy została ostatecznie ukształtowana ok. 130 r. przez prawnika Salwiusza Juliana na polecenie cesarza Hadriana. M. Kaser dość jednoznacznie określił kwestię sposobu uporządkowania materiału prawniczego znajdującego się w edyktie pretorskim. Według niemieckiego romanisty: *Umfassendere Werke begnügen sich entweder mit dem von prozessualen Leitgedanken bestimmten, aber nur locker durchgeführten Aufbau des Edikts, dem jede privatrechtliche Systematik mangelt*⁶. O. Lenel wskazał, że układ edyktu pretorskiego był efektem narastania materiału prawniczego, co może sprawiać wrażenie pewnego chaosu. Do zbioru bowiem dodawano wydawane w kolejności decyzje pretorów, czy stosując współczesny język, zarządzenia pretora (dzisiaj: zarządzenia sędziego) co do objęcia ochroną procesową jakiejś nowej sytuacji. W tym przypadku systematyzacja prawa była całkowicie drugorzędna. Celem tego zbioru była praktyka, nie zaś dydaktyka⁷. Ten edyktalny sposób systematyzacji materiału prawniczego był następnie stosowany w Digestach i obu Kodeksach, tj. Kodeksie Teodozjańskim i Kodeksie Justyniańskim.

Pomimo krytycznych uwag przyjmuje się, zwłaszcza w literaturze podręcznikowej, że edykt dzielił się na pięć części. Część pierwsza zawierała zasady działalności pretora i tryb postępowania przed jego urzędem. Księga druga i trzecia z kolei zawierała konkretne przypadki udzielania ochrony prawnej. W księdze czwartej znajdowały się przepisy dotyczące egzekucji orzeczeń sądowych. W ostatniej, piątej księdze znalazły się zasady postępowania przedprocesowego stosowane w postępowaniach przed pretorem⁸.

Pod koniec okresu przedklasycznego można mówić już nie tylko o dobrze rozbudowanej praktyce stosowania prawa, ale też i o nauce prawa. Dowodem na to jest dzieło napisane przez Kwintusa Muciusa Scewolę (Scaevola Quintus Mucius) *Libri XVIII iuris civilis*. W tym opracowaniu najprawdopodobniej po raz pierwszy w sposób zamierzony zastosowano systematykę układu materiału prawniczego, o czym zresztą wspomina Pomponiusz w swoim podręczniku.

D. 1.2.2.41 (Pomp. lib. sing. Ench.): *Post hos Quintus Mucius Publii filius pontifex maximus ius civile primum constituit generatim in libros decem et octo redigendo.*

Według Pomponiusa dzieło autorstwa Muciusa Scewoli (konsul z 95 r. przed Chr.) było pierwszym systemowym opracowaniem prawa cywilnego, aczkolwiek jak pisze F.C. Boy, niewyczerpującym⁹. Dało ono jednak początek innym podobnym publikacjom. Nie jest znana podstawa systematyki tego dzieła, do którego później pisane były komentarze przez takich prawników tej klasy jak Ulpian czy Palus. Wiadomo że opracowany tam materiał został ułożony według rodzajów problemowych (*in genere*),

⁶ M. Kaser, *Zur Methode der römischen Rechtsfindung*, Göttingen 1962, 70.

⁷ O. Lenel, *Das Edictum Perpetuum. Ein Versuch zu Seiner Wiederherstellung*, dodruk, Leipzig 1927, 15 n.

⁸ Zob. W. Wołodkiewicz, M. Zabłocka, *Prawo rzymskie. Instytucje*, Warszawa 1996, 50. Więcej o podejmowanych od XVI w. próbach określenia zasad *compositio edicti* zob. D. Mantovani, *L'editto come codice e da alteri punti di vista*, w: *La codificazione del diritto dall'antico al moderno*, Napoli 1998, 129–178.

⁹ Zob. F.C. Boy, *Sistema jurídico y derecho romano: la idea de sistema jurídico y su proyección en la experiencia jurídica romana*, Cantabria 1998.

a dopiero potem według poszczególnych problemów prawnych (*in specie*). Był to typowy sposób systematyzacji prawa przez prawników zaliczanych do grupy *veteres*¹⁰. Najlepiej ten mechanizm systematyzacji materiału prawniczego został zastosowany właśnie przez Kwintusa Muciusza Scewolę. Próbę odtworzenia pierwotnego układu prawa cywilnego według systemu Scewoli podjął się O. Lenel¹¹.

Wraz z rozwojem nauki prawa pojawiła się potrzeba dydaktyki. Była ona zbieżna z rozwojem oświaty podstawowej i wyższej w antycznym Rzymie. Koniec republiki to rozkwit nauki i nauczania filozofii i retoryki, głównie pod wpływem nurtów myślowych pochodzących z Grecji. Zresztą rozwój systemu szkolnictwa w antycznym Rzymie był przedmiotem licznych opracowań. Najważniejsze z nich to dzieło autorstwa francuskiego historyka H.I. Marrou¹², które było tłumaczone na wiele języków, w tym na język polski. Z dawnych autorów należy jeszcze wymienić dzieło L. Grasberga¹³. Do nowszych opracowań można zaliczyć opracowania takich autorów jak: S. Solazzi¹⁴, S.F. Bonner¹⁵, R. Van Den Gergh¹⁶, J. Christes i R. Klein¹⁷.

W nauce prawa początku okresu klasycznego powstały też dwa nurty myślowe, zwane szkołami prawa. Była to szkoła Sabinianów i Prokulianów. Nie były one jednak powiązane z nauczaniem, czyli dydaktyką prawa, a raczej z wymianą zapatrywań i poglądów na poszczególne rozwiązania kwestii praktycznych¹⁸. Nie mniej jednak obie szkoły były pewnym znakiem czasu potrzeb edukacyjnych. W tej optyce należy widzieć również powstawanie szkół prawa o charakterze typowo dydaktycznym, m.in. w Bejrucie, a następnie w Rzymie, Aleksandrii czy Konstantynopolu¹⁹. Ostatnio szkołą prawa w Bejrucie dość szeroko zajmuje się opolski romanista P. Sadowski²⁰. W tym właśnie nurcie rozwoju szkolnictwa w antycznym Rzymie należy widzieć *Institucje* Gajusa.

¹⁰ Zob. M. Talamanca, *Lo schema 'genus-species' nelle sistematiche dei giuristi romani*, Roma 1977, 261 n.

¹¹ O. Lenel, *Das Sabinussystem*, w: O. Lenel, *Gesammelte Schriften*, t. II: (1892–1902), Napoli 1990, 3–104. P. Jörs, W. Kunkel, L. Wenger, *Römisches Recht*, Berlin, Göttingen, Heidelberg 1949, 22–23.

¹² *Histoire de l'éducation dans l'antiquité*, Paris 1948.

¹³ *Erziehung und Unterricht im klassischen Alterthum, mit besonderer Rücksicht auf die Bedürfnisse der Gegenwart*, 1864–1864–80.

¹⁴ *L'istruzione del pupillo*, *Studia et Documenta Historiae et Iuris* 17 (1952), 249–252.

¹⁵ *Education in Ancient Rome from the Elder Cato to the Younger Pliny*, London 1977.

¹⁶ *The Role of Education in the Social and Legal Position of Women in Roman Society*, *Revue Internationale de droit de l'Antiquité* (2000), 351–364.

¹⁷ *Handbuch der Bildung und Erziehung in der Antike*, Darmstadt 2006.

¹⁸ Zob. J. Kodrębski, *Sabinianie i Prokulianie: Szkoły prawa w Rzymie wczesnego cesarstwa*, Łódź 1974; S. Riccobono, *Le Scuole di diritto in Roma al tempo di Augusto*, w: *Atti Congresso Verona 2*, Milano 1953, 85–92.

¹⁹ Zob. E. Volterra, *Appunti sulle scuole postclassiche occidentali*, w: E. Volterra, *Scritti Giuridici*, t. IV: *Le fonti*, Napoli 1993, 511–525.

²⁰ *Szkola prawa w Bejrucie w świetle listów i mów Libaniasza*, *Studia Prawnoustrojowe* 12 (2010), 203–218.

3. GAJUS I JEGO DZIEŁO NA TLE INNYCH PRAWNIKÓW ANTYCZNEGO RZYMU

Sama osoba Gajusa i jego dzieła stały się przedmiotem licznych opracowań romanistycznych i historyczno-prawnych²¹. *Instytucje* Gajusa w antycznym Rzymie miały głównie walor dydaktyczny, a dopiero w okresie późniejszym, tj. poklasycznym, aż do czasów współczesnych, również walor poznawczy. Według współczesnych kryteriów klasyfikacji literatury prawniczej, *Instytucje* należy zaliczyć do kategorii podręczników.

Sama forma literacka nie była czymś nowym, była ona znana już wcześniej. W starożytnej Grecji Hezjod (VII w. p.n.e.) napisał epos dydaktyczny *Erga kai hemera* (*Prace i dzień*)²². Z kolei Wirgiliusz napisał poemat dydaktyczny poświęcony pracom rolniczym *Georgika*. Marek Porcjusz Katon napisał dzieło *Praecepta ad filium* (*Nauki dla syna*), a Cynceron swojemu synowi dedykował wprowadzenie do filozofii *De Officiis* (*O powinnościach*). Tych dzieł było znacznie więcej, najczęściej były pisane w formie dialogu pouczającego drugą osobę²³.

Polski termin instytucje pochodzi od łacińskiego słowa *institutio*. Jedno ze znaczeń tego słowa oznacza opracowanie literackie zawierające podstawowe wiadomości z jakiegoś dziedziny nauki²⁴. Najbardziej znane instytucje z czasów antycznego Rzymu to *Institutio oratoria* z 95 r. n.e., autorstwa Kwintyliana (Marcus Fabius Quintilianus), czy znaczenie późniejsze *Libri institutionum divinarum* napisane przez Laktancjusza (Lucius Caecilius Firmianus Lactantius) między 303 a 311 r. Instytucje jako forma literacka zaliczana była do pism izagogicznych, dość szeroko znanych w świecie antycznym, zwłaszcza w piśmiennictwie chrześcijańskim. Były to opracowania zawierających proste i usystematyzowane wyłożenie podstawowych kwestii z jakiegoś obszaru wiedzy.

Rozwój retoryki i prawa rzymskiego spowodował, że w pewnym momencie konieczne było stworzenie dzieła o charakterze dydaktycznym do nauki prawa, które zawierałby podstawowe dane o dość rozległym i skomplikowanym obszarze wiedzy prawniczej. Prawo rzymskie bowiem już w okresie początku okresu pryncypatu było dość rozbudowaną dziedziną nauki, niewątpliwie powiązaną z praktyką i uprawianą przez wielu prawników (*prudentes*). Dowodem na to była podjęta przez Oktawiana Augusta próba uporządkowania wiedzy prawniczej. Według niego, ze względu na powagę prawa – *ius auctoritas*, tylko niektórzy prawnicy mogli otrzymać cesarskie przyzwolenie (*ius respondendi*) na publiczne udzielanie opi-

²¹ Zob. Tony Honoré, *Gaius*, Oxford, 1962; D. Kniep, *Der Rechtsgelehrte Gaius und die Edikt-skomentare*, Jena 1910, 7–9; M. Kaser, *Gaius und die Klassiker*, Zeitschrift der Savigny-Stiftung für Rechtsgeschichte 70 (1953), 127–178; D. Kelly, *Gaius noster – Substructure of Western Social Thought*, The American Historical Review 84 (1979) 3, 609–648.

²² Polskie tłumaczenie zob. Z. Kubiak, *Literatura Greków i Rzymian*, Warszawa 2003, 62–65.

²³ Zob. M. Nowak, *Mittatur senex in scholas – opinie Seneki retora o retorach, sztuce wymowy i jej nauczaniu w praefationes ksiąg oratorum et rhetorum sententiae, divisiones, colores*, Symbolae Philologorum Posnaniensium Graecae et Latinae XIX (2009), 178 n.

²⁴ Zob. J. Sondel, s.v. *Institutio*, *Słownik łacińsko-polski dla prawników i historyków*, Kraków 2001, 503.

nii prawnych (*responsa*)²⁵. Liczba prawników i adeptów prawa tak znacząco wrosła, że konieczne stało się opracowanie dzieła czy podręcznika wprowadzającego w podstawowe zagadnienia czy instytucje prawne.

Do czasu panowania cesarza Marka Aureliusza zasadniczo nie było literatury podręcznikowej dla adeptów prawa. Wyjątkiem były *Regulae* Neracjusza (dzieło napisane za panowania Trajana) oraz *Enchiridion* Pomponiusza (połowa II w. po Chr.)²⁶. Można uznać, że to właśnie Gajus rozpoczął nową epokę w tym zakresie, pisząc *Institutiones* i *Res cottidianaes*. *Instytucje* Gajusa (*Gai Institutiones*) datowane są na 161 r. Były one pierwszym w pełnym tego słowa znaczeniu podręcznikiem do nauki prawa rzymskiego. W okresie późnoklasycznym powstały kolejne instytucje autorstwa takich prawników jak: Florentinus, Paulus, Ulpian Marcellus czy Kallistratus²⁷. Jednak to *Instytucje* Gajusa wywarły największy wpływ na późniejszą literaturę dydaktyczną, jak chociażby na *Instytucje* Justyniana.

Instytucje Gajusa używane były do kształcenia następnych pokoleń prawników, poczynając od końca II w., a skończywszy na XXI w. Nie wchodząc jednak w opis poszczególnych treści zapisanych w *Instytucjach* Gajusa, co zresztą nie jest przedmiotem niniejszego opracowania, należy skoncentrować się na systematyce materiału prawniczego zebranego w tym dziele.

4. SYSTEMATYKA INSTYTUCJI GAJUSA

Gajus zebrany materiał prawniczy w *Instytucjach* podzielił na prawo dotyczące osób (*personae*), rzeczy (*res*) i skarg (*actiones*). Uzasadnienie tego podziału znajduje się w początkowych fragmentach jego najśłynniejszego dzieła.

G. 1.8: *Omne autem ius, quo utimur, vel ad personas pertinet vel ad res vel ad actiones.*

W literaturze romanistycznej podkreśla się, że podział materiału prawniczego na *personae*, *res* i *actiones* nie był oryginalnym rozwiązaniem Gajusa. Potwier-

²⁵ D. 1.2.2.49 (Pomp. lib. sing. enchiridii): *Et, ut obiter sciamus, ante tempora Augusti publice respondendi ius non a principibus dabatur, sed qui fiduciam studiorum suorum habebant, consulentibus respondebant: neque responsa utique signata dabant, sed plerumque iudicibus ipsi scribebant, aut testabantur qui illos consulebant. Primus divus Augustus, ut maior iuris auctoritas haberetur, constituit, ut ex auctoritate eius responderent: et ex illo tempore peti hoc pro beneficio coepit. Et ideo optimus princeps Hadrianus, cum ab eo viri praetorii peterent, ut sibi liceret respondere, rescripsit eis hoc non peti, sed praestari solere et ideo, si quis fiduciam sui haberet, delectari se populo ad respondendum se praepararet.* A także G. 1.7. Zob. T. Giaro: W. Dajczak, T. Giaro, F. Longchamps de Berier, *Prawo rzymskie. U podstaw prawa prywatnego*, Warszawa 2014, 70; K. Tuori, *The ius respondendi and the Freedom of Roman Jurisprudence*, *Revue internationale des droits de l'antiquité* 51 (2004), 125–173; O.F. Robinson, *The sources of Roman law: problems and methods for ancient historians*, London 1997, 10.

²⁶ Zob. K. Sallmann, *Die Literatur des Umbruchs: Von der römischen zur christlichen Literatur, 117 bis 284 n.Chr.*, Munich 1997, 187; M. Von Albrecht, *A history of Roman literature: from Livius Andronicus to Boethius: with special regard to its influence on world literature*, Leiden, New York, Koln 1997, 625.

²⁷ Zob. Th. Mayer-Maly, s.v. *Institutiones*, *Der Kleine Pauly. Lexikon der Antike in fünf Banden*, Bd 2, München 1979, spz. 1416.

dzeniem tego przypuszczenia jest fakt, że Gajus przyjął ten podział jako coś oczywistego dla niego, ale też i dla adresatów, czyli początkujących adeptów prawa.

Z punktu widzenia technicznego *Institucje* zostały podzielone na cztery księgi, z czego pierwsza dotyczy prawa osobowego, kolejne dwie, tj. druga i trzecia, dedykowane są prawu rzeczowemu i zobowiązaniom, określanemu zbiorczym terminem *res*, i jest to najbardziej rozbudowanej części *Institucji*. W ostatniej, czyli czwartej księdze, Gajus przedstawił rodzaje skarg oraz środki ochrony pozaprosesowej. Gajus swoje *Institucje* rozpoczyna od przedstawienia różnicy między prawem stanowionym (*lex*) a zwyczajami (*mores*), prawem własnym (*ius civile*) a prawem narodów (*ius gentium*)²⁸.

W romanistyce można wyróżnić trzy koncepcje wyjaśniające pochodzenie systematyzacji Gajusa. Według pierwszej z tych teorii pochodzi ona z antycznej tradycji pontyfikalnej²⁹. Ten jednak pogląd nie zyskał aprobaty w późniejszej doktrynie romanistycznej. Bardziej racjonalna i akceptowana jest koncepcja, według której systematyka Gajusa opiera się na systematyzacji materiału spotkanego u gramatyków greckich i później rzymskich³⁰. Według W. Litewskiego bardzo podobny podział znajduje się w *Fragmentum Dositheanum*, dziele autorstwa Dositheusa, gramatyka z IV w. n.e.³¹. W dokumencie tym, zwłaszcza w księdze *Hermeneumata*, widać analogiczny układ materiału jak u Gajusa³². Słabością jednak tego rozwiązania jest jednak fakt, że dzieło Dositheusa jest późniejsze w stosunku do Gajusa, a więc trudno jest mówić o zapożyczeniu. Bardziej prawdopodobne jest, że Gajus zapożyczył podział materiału prawniczego od gramatyków, którzy często porządkowali układ swoich opracowań według schematu *personae* i *res*³³.

W końcu trzecia teoria głosi, że źródłem podziału prawa według Gajusa była filozofia stoicka, dążąca do ułożenia prawa według reguł dialektyki – *Ius civile in artem redactum*³⁴.

Można przyjąć, że systematyzacja przepisów prawa według klucza *personae*, *res* i *actiones* nie była oryginalnym pomysłem Gajusa. Zapożyczył ją od greckich i rzymskich gramatyków. Nie ulega jednak wątpliwości jego wkład w udoskonalenie tego podziału na potrzeby dydaktyki był znaczny. Trudności z odtworzeniem drogi powstawania tego podziału wynikają również z faktu, że Gajus w okresie klasycznym był raczej mało znanym prawnikiem. Gajus, według P. Steina był nauczycielem nie

²⁸ Zob. G.A. Anselmo, *Ius publicum – ius privatum in Ulpiano, Gaio e Cicerone*, AUPA 37 (1983), 580 przyp. 39; H. Nelson, D. Martin David, *Überlieferung, Aufgab und Stil von Gai Institutiones*, Leiden 1981, 395–423.

²⁹ Zob. B. Affolter, *Das römische Institutionsystem*, Berlin 1897, 497 n.

³⁰ Zob. Stroux, *Römische Rechtswissenschaft und Rhetorik* 1949, 94 n.

³¹ Zob. A.A. Schiller, *Roman Law. Mechanisms of Development*, Paris, New York 1978, 42.

³² W. Litewski, *Jurysprudencja rzymska*, Kraków 2000, 65. Należy jednak zauważyć, że autorstwo tego fragmentu zostało przepisane Dositheus'owi dopiero w wiekach średnich, stąd też określa się go jako *Hermeneumata Pseudodositheana*. Zob. s.v. *Gramatycy*, w: *Słownik pisarzy antycznych*, red. A. Świderkówna, Warszawa 1990, 216.

³³ Zob. M. Kaser, *Zur Methode...*, dz.cyt., 71.

³⁴ Zob. F. Wieacker, *Griechische Wurzeln...*, art.cyt., 93 n.

praktykiem. Miało to decydujące znacznie³⁵. Według tego romanisty systematyzacja prawa nie była potrzebna prawnikom praktykom, którzy zajmowali się głównie rozwiązywaniem konkretnych kwestii prawnych³⁶. Tego też uczyli swoich uczniów, uczenie zaś podstaw i teorii prawa nie znajdowało zbyt dużego uznania wśród prawników praktyków. Stąd Gajus jako nauczyciel prawa nie był znany w czasach, w których żył. Sławę zyskał dopiero wówczas, gdy powstały szkoły czy uniwersytety prawa, a jego *Institucje* stały się podstawą nauki prawa studentów pierwszego roku.

Stąd dzieło Gajusa nie było od razu zauważone i docenione. Tak naprawdę tylko Pomponius raz zacytował Gajusa, pisząc: *Et non sine ratione est, quod Gaius noster dixit, condici id in utroque casu posse domino*³⁷. Do tekstów *Institucji* Gajusa i jego stosunkowo prostej oraz przejrzystej systematyzacji prawa według schematu *personae, res* i *actiones* sięgano w wiekach późniejszych, nawet wówczas gdy zaczęto uważać, że tworzenie prawa jest atrybutem władzy suwerena. Tak twierdził m.in. J. Bodin³⁸. Ostatecznie Gajus swoim dziełem wszedł do panteonu wielkich prawników obok Papiniana, Paulusa, Ulpiana i Modestyna wraz z tzw. ustawą o cytowaniu wydaną przez Teodozjusza II w 426 r.

Brak informacji o Gajusie z okresu, w którym żył, pozwoliły na stworzenie w romanistyce różnych teorii, które niekiedy mogą budzić zdziwienie. D. Pugsley wątpi w to, czy Gajus w ogóle istniał. Inni twierdzili, że imię Gajus było pseudonimem jakiejś kobiety³⁹. Rozważania te mają swoje źródło w tym, że Gajus żył mniej więcej w tym samym okresie, co Pomponiusz. To dało niektórym romanistom asumpt do podejrzeń, iż dzieła Gajusa są w gruncie rzeczy dziełami Pomponiusza, lub w najgorszym przypadku Gajus dopuścił się plagiatu przypisując sobie dzieło Pomponiusza. Odpowiedzi na tę dość skrajną koncepcję co do autorstwa *Institucji* i oryginalności systematyki materiału prawniczego udzielił serbski romanista O. Stanojevic, który przeprowadził dość dogłębną analizę opracowań autorstwa Gajusa i Pomponiusza, wykazując, że nie może być mowy o zawłaszczeniu cudzego dzieła przez Gajusa czy o plagiatorstwie⁴⁰. W swoim opracowaniu odwołał się do wcześniejszych już publikacji, zwłaszcza P. Bonfante. Według tego włoskiego romanisty, można wskazać na wiele elementów oryginalnych odróżniających *Institucje* Gajusa czy inne jego dzieła od opracowań Pomponiusza. Na pierwsze miejsce wysuwa się wysoki poziom łaciny, ale też i wyrazistość oraz prostota argumentacji⁴¹.

Institucje Gajusa zawierały podstawowe informacje o systemie prawa rzymskiego, zasadniczo prawa prywatnego, a raczej nie rozstrzygały kwestii spornych,

³⁵ Zob. P. Stein, *Roman Law in European History*, Cambridge 2004, 19.

³⁶ Tamże.

³⁷ D. 45 3.39 (Pomp. 22 Ad Quint. Mucium).

³⁸ Zob. G. Hamza, *The Classification (divisio) into 'Branches' of Modern Legal Systems (Orders) and Roman Law Traditions*, European Journal of Law Reform VIII, (2006) 4, 5–40.

³⁹ Koncepcję tę głosił R. Samter, *War Gaius das männliche pseudonym einer Frau?*, Deutsche Juristenzeitung 13 (1908), 1386–1391. Zob. również D. Pugsley, *Gaius or Sextus Pomponius*, Revue internationale des droits de l'antiquité 41 (1994), 353–367.

⁴⁰ Zob. O. Stanojevic, *Gaius and Pomponius. Notes on David Pugsley*, Revue internationale des droits de l'antiquité 44 (1997), 333–356.

⁴¹ P. Bonfante, *Histoire du droit romain*, Paris 1928, 441–442.

z którymi borykali się inni prawnicy w praktyce. Zachowane źródła z okresu wczesnoklasycznego raczej nie mówią o rozwijającym się nauczaniu prawa rzymskiego. Jednocześnie rosnące potrzeby dydaktyczne sprawiły, że musiały powstawać materiały dydaktyczne zawierające uporządkowany materiał według jakiegoś klucza. Rozwijające się wówczas nauczanie gramatyki i retoryki na poziomie wyższym powodowało, że również w odniesieniu do nauki prawa stosowano rozwiązania z innych nauk, właśnie gramatyki. Można przyjąć, że Gajus udoskonalił podział prawa na *personae*, *res* i *actiones*, który w gruncie rzeczy ukształtował się już wcześniej w gramatyce czy w narastającym nurcie nauczania prawa.

Systematyzacja materiału prawniczego według schematu *personae*, *res* i *actiones* znalazła swoje odzwierciedlenie w *Instytucjach* Justyniańskich, z niewielkimi jednak przeróbkami. Zgodnie z tendencją systematyki edyktalnej, kompilatorzy Justyniańscy łączyli zobowiązania z *actiones*. Stąd też ostatnia księga została znacząco skrócona w stosunku do dzieła Gajusa. Dalsze modyfikacje tego podziału znalazły się w parafrazie instytucji dokonanej przez Teofila. Oddzielił on wyraźnie *res* od zobowiązań, traktując je jako samodzielną część prawa. Wraz z zobowiązaniami omawiał też *actiones*, które bez zobowiązań nie istnieją⁴². Systematyzacja ta wywarła wielki wpływ na tworzenie i systematyzację prawa w późniejszych zbiorach prawa aż do XX w.

5. LOSY SYSTEMATYZACJI WEDŁUG GAJUSA W OKRESIE PO JUSTYNIANIE

Kwestia systematyzacji prawa nie miała większego znaczenia aż do epoki tzw. wielkich kodyfikacji. W zbiorach prawa okresu średniowiecza dominowała systematyzacja pochodząca z Digestów i obu kodeksów. Glosatorzy dążyli do zachowania dotychczasowego porządku prawnego, tzw. *continuationes titulorum*, racjonalnie tłumacząc zastany porządek prawny. Postglosatorzy z kolei tworzyli topografię wiedzy prawniczej – *loci ordinarii*⁴³.

Zmiany w podejściu do systematyzacji przepisów prawa wykazywali dopiero przedstawiciele szkoły humanistycznej oraz prawa natury. Było to związane z podejmowanymi próbami kodyfikacji prawa natury i tym samym odejściu od systematyki digestowej⁴⁴. Stąd liczni myśliciele tego okresu podejmowali próbę wypracowania nowej systematyzacji przepisów prawa. Takie próby podejmował m.in. Donolleus w *Commentarius de iure civili* czy Duaremus w *De compositione ordine et metodo*⁴⁵. Do podziału przepisów prawa na *personae*, *res*, *actiones* nawiązał *Zbiór praw sądowych* przygotowany w 1778 r. przez kanclerza Andrzeja Zamoyskiego⁴⁶.

Systematyzacja przepisów prawa według koncepcji Gajusa znalazła swoje odzwierciedlenie w dwóch wielkich kodyfikacjach początku XIX w. W Kodeksie

⁴² Zob. W. Wołodkiewicz, *Rzymskie korzenie współczesnego prawa cywilnego*, Warszawa 1978, 67.

⁴³ Tamże, 70.

⁴⁴ Tamże.

⁴⁵ Tamże, 71.

⁴⁶ Tamże, 72.

Napoleona z 1804 r. (*Code Napoléon, Code civil des Français*) wyodrębniono trzy grupy przepisów zgromadzonych według następujących kryteriów: część I – o osobach, cz. II – o majątkach i różnych rodzajach własności i cz. III – o różnych sposobach nabywania własności. Widać zatem, że zachowano podział według *personae* i *res*. Prawo procesowe zostało wydzielone do odrębnego zbioru, zresztą zgodnie z panującą wówczas tendencją⁴⁷.

Podobne rozwiązanie znalazło się w austriackim kodeksie cywilnym z 1811 r. (*Allgemeines Bürgerliches Gesetzbuch*). Kodeks ten zawiera również trzy działy, tj. dział I – prawo osobowe, dział II – prawo rzeczowe (prawa majątkowe), prawo spadkowe, prawo osobisto-rzeczowe i dział III – przepisy wspólne prawom osobowemu i rzeczowemu. Prawo procesowe zostało również wyodrębnione do osobnego zbioru⁴⁸.

Właściwie na tych dwóch wielkich kodyfikacjach kończą się ślady podziału przepisów prawa według koncepcji Gajusa. W kodeksie niemieckim BGB zastosowano już tzw. systematykę pandektową, wypracowaną w nurcie piśmiennictwa zaliczanego do *usus modernus pandectarum* (m.in. J.H. Berger, S. Puffendorf), a następnie przez przedstawicieli niemieckiej szkoły historycznej, zwłaszcza Gusta Hugo i Georga Arnolda Heise. Nowa systematyka oparła się na takich kryteriach, jak: prawo rzeczowe, zobowiązania, prawo rodzinne oraz spadkowe. Te części prawa poprzedzone są częścią wprowadzającą, zwaną też częścią ogólną⁴⁹.

Podział przepisów prawa na *personae*, *res* i *actiones* znalazł swoje zastosowanie jeszcze w Kodeksie Prawa Kanonicznego z 1917 r. Kodeks z 1917 r. został podzielony na pięć ksiąg: księga I – Przepisy ogólne (*Normae generales*), księga II – O osobach (*De personis*), księga III – O rzeczach (o sakramentach) (*De rebus*), księga IV – O procesie (*De processibus*) i księga V – O przestępstwach i karach (*De delictis et poenis*). W księgach od II do IV wyraźnie wylania się podział pochodzący z *Institucji* Gajusa. Inne natomiast były treści podkładane chociażby pod *res*. Dołożenie przepisów karnych i części wprowadzającej było jak gdyby oczywistością. Ustawodawca kościelny zamierzał bowiem wydać jeden kodeks, który obejmowałby główne obszary władzy ustawodawczej Kościoła. Taki zresztą podział przepisów prawnych zaproponował już Bernard z Pavii⁵⁰.

Taka systematyka prawa kanonicznego przetrwała aż do 1983 r., kiedy wszedł w życie nowy Kodeks Prawa Kanonicznego Jana Pawła II, którego systematyka została oparta na kryterium potrójnej misji Kościoła. Jak twierdzi A. Dębiński, tym samym Kościół zerwał z tradycją rzymską wzorem innych współczesnych kodyfikacji⁵¹.

⁴⁷ Tamże, 79.

⁴⁸ Tamże, 79–80.

⁴⁹ Tamże, 79.

⁵⁰ Zob. I. Suber, *Historia źródeł i nauki prawa kanonicznego*, Warszawa 1977, 122.

⁵¹ A. Dębiński, *Kościół i prawo rzymskie*, Lublin 2007, 122.

6. PODSUMOWANIE

Nawet najbardziej genialne wynalazki, przeżywają swój koniec. Takim wynalazkiem była systematyzacja przepisów prawa zastosowana przez Gajusa w *Institucjach*. Podział materiału prawniczego na *personae*, *res* i *actiones* raczej nie był oryginalnym wynalazkiem Gajusa. Należy przyjąć, że wzorował się on na systematyce wypracowanej już przez gramatyków greckich i rzymskich. Niewątpliwie dostosowała ją do potrzeb dydaktycznych i udoskonalił, co zresztą zauważyło wielu romanistów.

Institucje Gajusa, dzięki dość prostemu podziałowi materiału, stały się podstawowym podręcznikiem do nauki prawa w okresie poklasycznym. Stały się one również wzorem do naśladowania dla *Institucji* Justyniana. Sam dzieło raczej nie było znane *prudentes* jemu współczesnych. Sławę zyskał dopiero wtedy, gdy został zaliczony przez Teodozjusza II do pięciu wielkich prawników, przy okazji wydania ustawy o cytowaniu. Od tego czasu *Institucje* te miały charakter nie tylko dydaktyczny, ale również i poznawczy.

Systematyka materiału prawniczego przeprowadzona przez Gajusa znalazła swoje odzwierciedlenie w niektórych zbiorach prawa kanonicznego. Przede wszystkim na tym podziale oparty został materiał prawniczy zebrany w Kodeksie Napoleona z 1804 r. i w kodeksie Austriackim z 1811 r. Ostatnim zbiorem prawnym w którym podział ten znalazł zastosowanie, był Kodeks Prawa Kanonicznego z 1917 r. Obecnie podziału materiału prawniczego na *personae*, *res* i *actiones* nie stosuje się. Ten jednak fakt nie może być powodem do smutnych refleksji, lecz raczej uznaniem geniuszu prawników rzymskich, zwłaszcza Gajusa, który stworzył właściwie ponadczasowe kryterium podziału materiału prawniczego. W tej perspektywie rodzi się pytanie, czy współczesna systematyzacja materiału prawniczego, w dużej mierze opartej na doktrynie pandektowej, przetrwa tyle samo wieków?

BIBLIOGRAFIA

- Affolter B., *Das römisches Institutionsystem*, Berlin: Puttkammer und Mühlbrecht 1897.
- Albrecht M., Von, *A history of Roman literature: from Livius Andronicus to Boethius: with special regard to its influence on world literature*, Leiden, New York–Köln: E.J. Brill 1997.
- Anselmo G.A., *Ius publicum – Ius privatum in Ulpiano, Gaio e Cicerone*, AUPA 37 (1983), 447–787.
- Bellinger A.R.E., *The Text of Gaius' Institutes and Justinian's Corpus*, *The American Journal of Philology* 70 (1949), 394–403.
- Bonfante P., *Histoire du droit romain*, Paris: Libr. du „Recueil Sirey” 1928.
- Bonner S.F., *Education in Ancient Rome from the Elder Cato to the Younger Pliny*, London: Methuen 1977.
- Boy F.C., *Sistema jurídico y derecho romano: la idea de sistema jurídico y su proyección en la experiencia jurídica romana*, Cantabria: Universidad de Cantabria 1998.
- Christes J. Klein R., *Handbuch der Bildung und Erziehung in der Antike*, Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft 2006.
- Ciapessoni P., *Studi su Gaio*, Pavia: Casa Editrice 1940.
- Dajczak W., Giaro T., Longchamps de Berier F., *Prawo rzymskie. U podstaw prawa prywatnego*, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN 2014.

- De Zulueta F., *The Institutiones of Gaius*, Oxford: Clarendon Press 1951.
- Dębiński A., *Kościół i prawo rzymskie*, Lublin: Wydawnictwo KUL 2007.
- Fuhrmann M., *Das Systematische Lehrbuch. Ein Beitrag zur Geschichte der Wissenschaften in Antike*, Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht 1960.
- Grasberg L., *Erziehung und Unterricht im klassischen Alterthum, mit besonderer Rücksicht auf die Bedürfnisse der Gegenwart*, Würzburg: Stahel'sche Buch und Kunstverhandlung 1864–1880.
- Hamza G., *The Classification (divisio) into 'Branches' of Modern Legal Systems (Orders) and Roman Law Traditions*, *European Journal of Law Reform* VIII, (2006) 4, 4–40.
- Marrou H.I., *Histoire de l'éducation dans l'antiquité*, Paris: Éditions du Seuil 1948.
- Honore A.M. *Gaius. A Biography*, Oxford: Clarendon Press 1962.
- Jörs P., Kunkel W., Wenger L., *Römisches Recht*, Berlin, Göttingen–Heidelberg: Springer–Verlag 1949.
- Kaser M., *Gaius und die Klassiker*, *Zeitschrift der Savigny-Stiftung für Rechtsgeschichte* 70 (1953), 127–178.
- Kaser M., *Zur Methode der römischen Rechtsfindung*, Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht 1962.
- Kelly D., *Gaius noster – Substructure of Western Social Thought*, *The American Historical Review* 84 (1979) 3, 609–648.
- Knipf F., *Der Rechtsgelehrte Gaius und die Ediktcommentare*, Jena: Fischer Verlag 1910.
- Kodreński J., *Sabinianie i Prokulianie: Szkoły prawa w Rzymie wczesnego cesarstwa*, Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego 1974.
- Kubiak Z., *Literatura Greków i Rzymian*, Warszawa: Wydawca Świat Książki 2003.
- Kuryłowicz M., *Prawo rzymskie. Historia. Tradycja. Współczesność*, Lublin: Wydawnictwo UMCS 2003.
- Lenel O., *Das Edictum Perpetuum. Ein Versuch zu Seiner Wiederherstellung*, dodruk Leipzig: Bernhard Tauchnitz 1927.
- Lenel O., *Das Sabinussystem*, w: O. Lenel, *Gesammelte Schriften*, t. II: (1892–1902), Napoli 1990, 3–104.
- Litewski W., *Jurysprudencja rzymska*, Kraków: Wydawnictwo UJ 2000.
- Mantovani D., *L'editto come codice e da alteri punti di vista*, w: *La codificazione del diritto dall'antico al moderno*, Napoli: Editoriale scientifica 1998, 129–1178.
- Mayer-Maly Th., s.v. *Institutiones*, w: *Der Kleine Pauly. Lexikon der Antike in fünf Banden*, t. II, München 1979, szp. 1416.
- Mette J.H., *Ius civile in artem redactum*, Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht 1954.
- Nelson H., Martin David D., *Überlieferung, Aufgaub und Stil von Gai Institutiones*, Leiden: Brill 1981.
- Nelson H.L.W., *Überlieferung, Aufbau und Stil von Gai Institutiones*, Leiden: Brill 1981.
- Nicosia G., *Institutiones iuris Romani: passi scelti delle Istituzioni di Gaio, integrati con passi delle istituzioni di Giustiniano: introduzione, traduzione e commento*, Catania: Libreria editrice Torre 1985.
- Nowak M., *Mittatur senex in scholas – opinie Seneki retora o retorach, sztuce wymowy i jej nauczaniu w praefationes ksiąg oratorum et rhetorum sententiae, divisiones, colores*, *Symbolae Philologorum Posnaniensium Graecae et Latinae*, XIX (2009), 177–194.
- Pugsley D., *Gaius or Sextus Pomponius*, *Revue internationale des droits de l'antiquité* 41 (1994), 353–367.
- Quadrato R., *Le institutiones nell'insegnamento di Gaio. Omissioni e rinvii*, Napoli: Jovene 1979.
- Riccobono S., *Le Scuole di diritto in Roma al tempo di Augusto*, w: *Atti del Congresso internazionale di diritto romano e storia del diritto*, t. II, Milano 1951, 85–92.
- Robinson O.F., *The sources of Roman law: problems and methods for ancient historians*, London: Routledge 1997.
- Sadowski P., *Szkola prawa w Bejrucie w świetle listów i mów Libaniasza*, *Studia Prawnoustrojowe* 12 (2010), 203–218.
- Sallmann K., *Die Literatur des Umbruchs: Von der römischen zur christlichen Literatur, 117 bis 284 n.Chr.*, Munich: C.H. Beck 1997.
- Samter R., *War Gaius das mannliche pseudonym einer Frau?*, *Deutsche Juristenzeitung* 13 (1908), 1386–1391.
- Schiller A.A., *Roman Law. Mechanisms of Development*, Paris, New York: Mouton Publishers 1978.

- Słownik pisarzy antycznych*, red. A. Świderkówna, Warszawa: Wiedza Powszechna 1990.
- Solazzi S., *L'istruzione del pupillo*, *Studia et Documenta Historiae et Iuris* 17 (1952), 249–252.
- Sondel J., *Słownik łacińsko-polski dla prawników i historyków*, Kraków: TAIWPN Universitas 2001.
- Stanojevic O., *Gaius and Pomponius. Notes on David Pugsley*, *Revue internationale des droits de l'antiquité* 44 (1997), 333–356.
- Stein P., *Roman Law in European History*, Cambridge: Cambridge University Press 2004.
- Stroux J., *Römische Rechtswissenschaft und Rhetorik*, Posdam: Stichnete Verlag 1949.
- Subera I., *Historia źródeł i nauki prawa kanonicznego*, Warszawa: Wydawnictwo ATK 1977.
- Talamanca M., *Lo schema 'genus-species' nelle sistematiche dei giuristi romani*, Roma: Quaderni Lincei, CCXXI 1977.
- Tuori K., *The ius respondendi and the Freedom of Roman Jurisprudence*, *Revue internationale des droits de l'antiquité* 51 (2004), 125–173.
- Van Den Gergh R., *The Role of Education in the Social and Legal Position of Women in Roman Society*, *Revue Internationale de droits de l'Antiquité* (2000), 351–364.
- Volterra E., *Appunti sulle scuole postclassiche occidentali*, w: E. Volterra, *Scritti Giuridiche*, t. IV, *Le fonti*, Napoli 1993, 511–525.
- Wieacker F., *Griechische Wurzeln des Institutionensystems*, *Zeitschrift der Savigny-Stiftung für Rechtsgeschichte* 70 (1953), 127–192.
- Wołodkiewicz W., *Prace legislacyjne nad Kodeksem Napoleona*, w: W. Wołodkiewicz, *Europa i prawo rzymskie. Szkice z historii europejskiej kultury prawnej*, Warszawa: Wolters Cluwer Polska 2009, 201–206.
- Wołodkiewicz W., *Les origines romaines de la systématique du droit civil contemporain*, Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich 1978.
- Wołodkiewicz W., *Les origines romaines de la systématique du droit civil contemporain*, *Zeitschrift der Savigny-Stiftung für Rechtsgeschichte. Romanistische Abteilung* 98 (1981) 1, 454–457.
- Wołodkiewicz W., *Rzymskie korzenie współczesnego prawa cywilnego*, Warszawa: Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego 1978.
- Wołodkiewicz W., *Systematyka Kodeksu Napoleona*, w: W. Wołodkiewicz, *Europa i prawo rzymskie. Szkice z historii europejskiej kultury prawnej*, Warszawa: Wolters Cluwer Polska 2009, 207–211.
- Wołodkiewicz W., Zabłocka M., *Prawo rzymskie. Instytucje*, Warszawa: C.H.Beck 1996.
- Zabłoccy M. i J., *Ustawa XII Tablic. Tekst – Tłumaczenie – Objasniania*, Warszawa: Liber 2000.

THE IMPORTANCE OF SYSTEMATIZATION OF LAW ACCORDING TO GAIUS HISTORICAL VIEW

Summary

Systematization of the juridical material done by Gaius has generated the interest of lawyers actually since the fall of the Western Empire. The division of the legal material itself into: personae, res and actiones was probably taken from the writings of Greek and Roman grammarians. Gaius, however, improved it to meet the needs of didactics. There is no doubt about Gaius' intellectual contribution. The criteria of systematization of legal material have been applied in a number of collections or later codes. We should mention here: the Napoleonic Code or the Austrian Code. The last code, in which the systematics of the law done by Gaius has been applied, was the Code of Canon Law of 1917.

Keywords: Roman law, systematization of law, Gaius' Institutions, teaching of Roman law

Nota o Autorze

Bronisław SITEK – profesor, doktor habilitowany w zakresie prawa rzymskiego oraz prawa cywilnego, radca prawny. W latach 2013–2015 pełnił funkcję prezesa Prokuratury Generalnej Skarbu Państwa. Jest członkiem Centralnej Komisji ds. Stopni i Tytułów. Wchodzi w skład Prezydium Komitetu Nauk Prawnych Polskiej Akademii Nauk. Na Uniwersytecie Humanistycznospołecznym SWPS w Warszawie prowadzi zajęcia z zakresu prawa cywilnego, w tym odpowiedzialności cywilnej w procesie inwestycyjnym, prawa rodzinnego oraz ochrony interesów Skarbu Państwa. Kontakt e-mail: bronislaw.sitek@gmail.com